

Pogranicze w mediach. Media na pograniczu

UNIwersytet Szczeciński
ROZPRAWY I STUDIA T. (MLXI) 987

Pogranicze w mediach. Media na pograniczu

Pod redakcją naukową

Pauliny Olechowskiej i Ewy Pajewskiej

Szczecin 2017

Rada Wydawnicza

Tomasz Bernat, Anna Cedro, Urszula Chęcińska, Beata Kędzia-Klebeko
Małgorzata Makiewicz, Małgorzata Ofiarska, Aleksander Panasiuk
Małgorzata Puc, Karol Sroka, Renata Urban, Grzegorz Wejman
Marek Górski – przewodniczący Rady Wydawniczej
Elżbieta Zarzycka – dyrektor Wydawnictwa Naukowego

Recenzent

prof. dr hab. Teresa Sasińska-Klas

Redakcja językowa

Ewa Pajewska, Paulina Olechowska

Korekta

Małgorzata Szczęsna

Opracowanie graficzne i skład

Wiesława Mazurkiewicz

Projekt okładki

Marcin Sieradzan

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2017

ISBN 978-83-7972-149-8
ISSN 0860-2751

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Wydanie I. Ark. wyd. 20,0. Ark. druk. 21,4. Format 170/240

Spis treści

Od redaktorek	9
---------------------	---

Część I

Pogranicze w mediach

Natasza Doiczman

Stereotyp „eurosieroty”. Medialny wizerunek młodzieży pochodzącej z rodzin rozłącznych przestrzennie <i>The stereotype of the “Euro-orphan”. The media picture of teenagers from migrant families</i>	17
---	----

Sebastian Fikus

Społeczność, która przestała być mniejszością <i>A community that has ceased to be a minority</i>	29
---	----

Sławomir Iwasiów

Tożsamość lokalna a konstruktywizm. Zarys badań medioznawczych <i>Local identity and constructivism. A sketch of media research</i>	48
---	----

Beata Kędzia-Klebeko

O interkulturowości w perspektywie mediologii Régisa Debraya <i>On interculturality from the perspective of Régis Debray's mediology</i>	59
--	----

Lesław Krzyżak

Duchowni w mediach nurtu prawicowego i liberalnego |
Clerics in the mainstream of right-wing and liberal media 69

Urszula Kuźnik

„Pogranicza” w fotografii dziennikarskiej i dokumentalnej – analiza
wybranych przykładów | *“Pogranicza” in journalistic and documentary
photography – an analysis of selected examples* 83

Katarzyna Lewandowska

Media bez odbiorcy? Język kaszubski wobec wyzwań polityki językowej
– na przykładzie gminy Parchowo (powiat bytowski) | *The media without
the audience? The Kashubian language facing the challenge of language policy
– based on the case study of Parchowo commune (Bytów county)* 96

Agata Malecha, Justyna Kuświk

Mieszkańcy Szczecina w analizach psychologiczno-socjologicznych – przegląd
badań | *Inhabitants of Szczecin in psychological and sociological analyses
– a research overview* 112

Lidia Pokrzycka

Media na pograniczu kultur. Działalność „Iceland News Polska” w Islandii |
*Media on the border of cultures. The activities of “Iceland News Polska”
in Iceland* 125

Angelo Sollano

Adaptacja formatów telewizyjnych: zamykanie się w terytorialnych granicach
kultury narodowej czy otwarcie na globalny świat? | *The adaptation
of international TV formats: defending the borders of national culture
or opening to the glocal world?* 138

Magdalena Steciąg

Krajobraz kulturowo-językowy zachodniego pogranicza w reportażu gonzo
Ziemowita Szczerka | *The linguistic and cultural landscape of Polish Western
borderland in Ziemowit Szczerk’s gonzo journalism* 149

Część II
Media na pograniczu

Ilona Biernacka-Ligięza

Globalne konteksty lokalnej sfery publicznej | *Global contexts of the local public sphere* 163

Irena Climova

Rola polskojęzycznych mediów w zachowaniu kulturowej tożsamości Polaków na Litwie na przykładzie dziennika „Kurier Wileński” („Czerwony Sztandar”) | *The role of Polish-language media in maintaining the cultural identity of Poles in Lithuania. Based on the daily “Kurier Wileński” (“Czerwony Sztandar”)* 179

Dagmara Głuszek-Szafraniec

Nadawcy publiczni regionów autonomicznych w Hiszpanii | *Public broadcasters in the autonomous regions in Spain* 189

Janusz Gołota

„Gość Puszczański” – tygodnik poświęcony sprawom kurpiowskim, mazurskim i innym dotyczącym pogranicza | *“Gość Puszczański” – a weekly focused on the matters of Kurpie, Masuria, and other borderland issues* 202

Wojciech Kajtoch, Mateusz Flont

„Chaos” na pograniczu – polskojęzyczny artzine w Wilnie | *“Chaos” at the borderland – a Polish-language artzine in Vilnius* 221

Paweł Kuca

Pogranicze i jego wymiary w wybranych mediach województwa podkarpackiego | *The Borderland and its dimensions in selected media of Podkarpackie voivodship* 235

Paulina Olechowska

Media transgraniczne polsko-czeskiego pogranicza na przykładzie audycji telewizyjnej „Hranice dokořán – Rozmówki polsko-czeskie” | *The transnational media of the Polish-Czech borderland based on the case study of the television programme “Hranice dokořán – Rozmówki polsko-czeskie”* 246

Ewa Pajewska

Charakterystyka komunikacyjna polskojęzycznego serwisu informacyjnego „Wydarzenia” w Českém Rozhlase Ostrava / Czeskim Radiu Ostrawa. Polacy po obu stronach Olzy | *The characteristics of the communication in the Polish-language newscast “Wydarzenia” in the Czech Radio Ostrava. Poles on both sides of the Olza river* 284

Agnieszka Szlachta

Leksykalno-pragmatyczna specyfika audycji radiowych (na przykładzie wybranych audycji poświęconych pograniczu polsko-niemieckiemu w Radiu Szczecin) | *Lexical-pragmatic specificity of radio programmes (a case study of selected programmes dedicated to the Polish-German borderland in Radio Szczecin)* 303

Magdalena Żmijkowska

Problematyka pogranicza na łamach „Gazety Olsztyńskiej” w latach 1989–2004 | *Borderland issues in the pages of “Gazeta Olsztyńska” in the years 1989–2004* 317

Podsumowanie 331

Noty o autorach 335

Od redaktorek

Medioznawstwo ciągle jawi się jako nauka *pogranicza*, korzystająca z różnych perspektyw teoretycznych i badawczych wielu dojrzałych dyscyplin naukowych. W tym wypadku jednak eklektyzm nie jest obciążeniem, ale świadectwem rozwoju nauk o mediach, które dzięki swojej otwartości na różnorodne podejścia dotyczące celu prowadzonych badań, użyteczności tworzonych teorii oraz funkcjonalności stosowanej metodologii mogą się nieustannie doskonalić.

Pogranicze jest pojęciem, które stanowi przedmiot intensywnych badań wielu dyscyplin nauk humanistycznych i społecznych od początku lat dziewięćdziesiątych. W konsekwencji skłania także medioznawców do zajmowania się problemami funkcjonowania *mediów* na *pograniczach* oraz do badania *pogranicza* w różnych *mediach*.

Prezentowana monografia jest zaproszeniem do zapoznania się z powyższymi problemami w ujęciu interdyscyplinarnym. Składa się więc z dwóch części: *Pogranicze w mediach* i *Media na pograniczu*. Taki podział uwarunkowany jest szerokim spektrum eksploracji rozumienia *pogranicza*, które postrzegane jest tradycyjnie jako obszar geograficzno-przestrzenny, bądź też symbolicznie, gdzie traktowane jest bądź jako kontakt społeczno-kulturowy między dwoma lub więcej narodami, albo grupami etnicznymi, bądź też jako miejsce kształtowania się nowego człowieka i jego kultury.

Na opracowanie składa się dwadzieścia jeden artykułów, których autorzy za bazę swych rozważań obrali różne rozumienie pojęcia *pogranicza*. Każdy z nich starał się wskazać pewien istotny aspekt medialnego procesu społecznego komunikowania. Wychodzimy bowiem z założenia, że *media* stanowią nie tylko istotny kanał

komunikacji, ale i podmiot kształtujący obrazy różnych państw, narodów, kultur. Środki masowego przekazu utrwalają lub obalają stereotypy, przyczyniając się do procesów homogenizacji i heterogenizacji globalnej kultury. W procesach tych biorą udział zróżnicowane *media* globalne, krajowe, regionalne i lokalne. W tomie zaprezentowane są więc rozważania dotyczące mediów mających stanowić punkt odniesienia w sytuacji zróżnicowania i wielości definiowania *pogranicza*.

Pomimo zróżnicowania tematycznego obydwu części zawartość publikacji można usystematyzować według następujących problemów badawczych:

- 1) rola mediów w budowaniu tożsamości regionalnej (Ilona Biernacka-Ligęza, Dagmara Głuszek-Szafraniec, Janusz Gołota, Sławomir Iwasiów);
- 2) rola mediów w kulturze mniejszości narodowych i etnicznych (Irena Climo-va, Sebastian Fikus, Wojciech Kajtoch i Mateusz Flont, Lidia Pokrzycka);
- 3) obraz *pogranicza* i procesy transgraniczne w *mediach* oraz badaniach społecznych (Natasza Doiczman, Paweł Kuca, Urszula Kuźnik, Agata Malecha i Justyna Kuświk, Magdalena Steciąg, Magdalena Żmijkowska);
- 4) komunikacyjno-językowe aspekty dyskursów medialnych (Katarzyna Lewandowska, Ewa Pajewska, Agnieszka Szlachta);
- 5) media i przekazy transgraniczne (Paulina Olechowska i Angelo Sollano);
- 6) teorie funkcjonowania mediów na *pograniczu* epok i idei (Beata Kędzia-Klebeko, Lesław Krzyżak).

Ilona Biernacka-Ligęza (Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej) w tekście zatytułowanym *Globalne konteksty lokalnej sfery publicznej* podejmuje temat różnych sposobów konstruowania globalnych i lokalnych przestrzeni, stawiając tezę o ich wzajemnym oddziaływaniu, co skutkuje powstawaniem nowych kulturowych hybryd manifestujących glokalność. Z kolei Dagmara Głuszek-Szafraniec (Uniwersytet Śląski) w artykule *Nadawcy publiczni regionów autonomicznych w Hiszpanii* zajęła się opisem procesów tworzenia publicznych mediów w regionach historycznych Hiszpanii, tj. Kraju Basków, Katalonii i Galicji. Regiony te przyjęły wspólne rozwiązania w zarządzaniu tymi *mediami*, które odbiegają od ram teoretycznych, wyznaczonych przez współczesne koncepcje systemów medialnych.

Społeczno-kulturowym wymiarem *pogranicza* zajęli się Janusz Gołota (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) i Sławomir Iwasiów (Uniwersytet Szczeciński). Janusz Gołota w tekście „*Gość Puszczański*” – tygodnik poświęcony sprawom kurpiowskim, mazurskim i innym, dotyczącym pogranicza przeanalizował *pogranicze* kurpiowskie w burzliwych latach 1919–1922, kiedy na tych terenach ukazywała się „Gazeta Kurpiów. Gość Puszczański”. Według autora zadaniem pisma było rozwijanie lokalnej wytwórczości oraz „wskrzeszanie tradycji kurpiowskich” poprzez szerzenie patriotyzmu i postaw propaństwowych. Inne podejście analityczne w badaniu tożsamości

lokalnej i lokalnych mediów zaproponował Sławomir Iwasiów w tekście *Tożsamość lokalna a konstruktywizm. Zarys badań medioznawczych*. Według jego założeń Szczecin może być przyczynkiem do szerszych refleksji na temat kondycji miasta jako społeczności, będącej czymś więcej niż tylko grupą ludzi zamieszkujących jedno miejsce. Konstruktywistyczne założenie, że miejsce (w tym wypadku miasto) tworzy się dzięki zjawiskom społecznym na drodze samoreferencyjnej komunikacji, daje asumpt do dalszych rozważań. Autor postawił tezę, że dzięki medioznawczemu oglądowi tożsamości lokalnej Szczecina dałoby się przedstawić taki obraz miasta, który byłby efektywnie i samoświadomie kreowany.

Roli mediów w kulturze mniejszości narodowych i etnicznych poświęcono cztery teksty. Pierwszym z nich jest artykuł Ireny Climovej (Uniwersytet Jagielloński) zatytułowany *Rola polskojęzycznych mediów w zachowywaniu kulturowej tożsamości Polaków na Litwie na przykładzie dziennika „Kurier Wileński” („Czerwony Sztandar”)*. Według autorki „Kurier Wileński” w istotny sposób przyczynił się do utrzymania polskości na Wileńszczyźnie. Irena Climova na podstawie analizy treści wymienia przykłady redakcyjnych działań, które mają na celu integrację polskiej mniejszości na Litwie. Również periodykowi mniejszości polskiej mieszkającej w Wilnie poświęcony jest artykuł Wojciecha Kajtocha i Mateusza Flonta (Uniwersytet Jagielloński) zatytułowany *„Chaos” na pograniczu – polskojęzyczny artzin w Wilnie*. Autorzy to alternatywne pismo literackie analizują w różnych wymiarach *pograniczności*, geograficznym – jako pismo kierowane do pewnej mniejszościowej grupy, ale i również w kontekście kulturowym – jako tytuł osadzony w anarchistycznej filozofii. Na inne *pogranicza* wprowadza nas Lidia Pokrzycka (Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej) w artykule *Media na pograniczu kultur. Działalność „Iceland News Polska” w Islandii*, opisując portal Iceland News Polska, który według autorki jest ważnym w Islandii medium „przekraczającym granice”. Kolejny artykuł jest powrotem na polskie wewnętrzne *pogranicze*. Sebastian Fikus (Uniwersytet Śląski) w artykule noszącym tytuł *Spoleczność, która przestała być mniejszością* postawił hipotezę, że na Śląsku ukształtowała się „homogeniczna wspólnota elektroniczna”, która stworzyła nową rzeczywistość kulturową – dynamiczną i ciągle się modernizującą. Jej tożsamość zrekonfigurowała się do potrzeb globalizującego się, postmodernistycznego świata bez granic i narodowych konotacji.

Trzeci blok tematyczny tworzą artykuły poświęcone obrazowi *pogranicza* i procesów transgranicznych w *mediach* oraz w badaniach społecznych. Jednym ze skutków procesów globalizacyjnych jest mobilność, nieustanny ruch, życie w drodze, ciągle doświadczenia nowych sytuacji. Procesy te znajdują swoje odbicie w artykule Nataszy Doiczman (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza) pt. *Stereotyp „eurosieroty”. Medialny wizerunek młodzieży pochodzącej z rodzin rozłącznych*

przeźrennie. Autorka postawiła tezę o stygmatyzowaniu przez *media* dzieci i młodzieży pochodzącej z rodzin rozłącznych *przeźrennie* oraz tworzeniu ich negatywnego wizerunku. Według niej większość doniesień medialnych dotyczących eurosieroctwa i rodzin transnarodowych nie uwzględnia bezpośrednich doświadczeń badanych, lecz jest jedynie prezentacją opinii i postawy na temat tego problemu. Z kolei południowo-wschodniemu *pograniczu* poświęcony jest artykuł Pawła Kucy (Uniwersytet Rzeszowski) pt. *Pogranicze i jego wymiary w wybranych mediach województwa podkarpackiego*. Autor opisał zarówno przykłady transgranicznych projektów medialnych obejmujących obszar województwa podkarpackiego, jak i wskazał na okazjonalną obecność tematyki *pogranicza* w *mediach* regionalnych i lokalnych. *Pograniczem* w fotografii zajęła się Urszula Kuźnik (Uniwersytet Warszawski) w tekście „*Pogranicza*” w *fotografii dziennikarskiej i dokumentalnej – analiza wybranych przykładów*. Wspólnym mianownikiem analizowanych przykładów jest *pograniczność* materialna i symboliczna w wizualnych reprezentacjach należących do gatunków fotografii dokumentalnej i dziennikarskiej. Autorka zwróciła uwagę na różnorodność analizy *pograniczy*, włączając reprezentacje nie tylko dotyczące materialnych granic narodowych, ale także *pogranicza* oparte na styku odmienności, co skutkuje niesieniem dużego ładunku napięcia i emocji.

Odniesienia niemieckie znajdziemy również w artykule zatytułowanym *Krajobraz kulturowo-językowy zachodniego pogranicza w reportażu „gonzo” Ziemowita Szczerka* autorstwa Magdaleny Steciąg (Uniwersytet Zielonogórski). Przytaczając szereg cytatów, autorka przedstawiła projekcję zachodniego *pogranicza* Ziemowita Szczerka, którą należy uznać za „wizję czarną” – *pogranicze* jawi się w niej jako obraz *przeźrennej* postapokalipsy, życia społecznego naznaczonego bezmyślnym zniszczeniem i okrucieństwem, patologii polskiej prowizorki i tymczasowości.

Współczesne północno-wschodnie *pogranicze*, rozumiane jako zbiór ludności o zróżnicowanej tożsamości (*pogranicze* kulturowe) oraz jako typowy region przygraniczny (sąsiadujący z Obwodem Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej) – opisała Magdalena Żmijkowska (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) w tekście *Problematyka pogranicza na łamach „Gazety Olsztyńskiej” w latach 1989–2004*. Według autorki badań w omawianym okresie regionalny dziennik był ważnym źródłem wiedzy w zakresie problematyki *pogranicza*, pomimo że niejako „zepchnięto ją na tor boczny”. Była ona istotna dla mniejszości litewskiej i ukraińskiej mieszkającej na Warmii i Mazurach, zwłaszcza w obliczu faktu, że analizowane publikacje zbiegały się w czasie z odradzaniem się i budowaniem na nowo swojej niezależności niepodległych państw Litwy i Ukrainy oraz z obchodami rocznicowymi dotyczącymi wydarzeń podczas akcji „Wisła”. Jednocześnie autorka wskazała na obecność tematyki związanej ze współpracą transgraniczną, która się rozwinęła po wejściu Polski do

Unii Europejskiej oraz na brak informacji na łamach analizowanego dziennika o *pograniczu* mazursko-kurpiowskim. Przegląd oraz wyniki badań psychologicznych dotyczących mieszkańców Szczecina w aspekcie społeczno-kulturowego *pogranicza* zostały przedstawione przez Agatę Malechę i Justynę Kuświk (Uniwersytet Szczeciński) w tekście *Mieszkańcy Szczecina w analizach psychologicznych dotyczących aspektów związanych z mediami*.

Komunikacyjno-językowe aspekty dyskursów medialnych pojawiają się w trzech pracach. Katarzyna Lewandowska (Uniwersytet Warszawski) w artykule *Media bez odbiorcy? Język kaszubski wobec wyzwań polityki językowej. Na przykładzie gminy Parchowo (powiat bytowski)* przyjrzała się społeczności kaszubskiej. Przypomniała, że zgodnie z zapisami prawnymi Kaszubi są „społecznością posługującą się językiem regionalnym” – co stanowi, że język nadaje jej członkom podmiotowość instytucjonalno-prawną. Polsko-czeskie *pogranicze* ukazane jest w artykule Ewy Pajewskiej (Uniwersytet Szczeciński) zatytułowanym *Charakterystyka komunikacyjna polskojęzycznego serwisu informacyjnego „Wydarzenia” w Českém Rozhlase Ostrava – Polacy po obu stronach Olzy*. Autorka podkreśla fakt, że czeska rozgłośnia publicznego radia kreuje określony obraz Zaolzia, którego mieszkańcy są bardzo aktywni kulturalnie, starają się utrzymywać łączność z Polską, duży nacisk kładą na nauczanie języka polskiego, tworzą grupę społeczną o silnych wewnętrznych więziach, szanującą tradycję i pamiętającą o niej. Ten blok tematyczny zamyka artykuł Agnieszki Szlachty (Uniwersytet Szczeciński) pt. *Leksykalno-pragmatyczna specyfika audycji radiowych (na przykładzie wybranych audycji poświęconych pograniczu polsko-niemieckiemu w Radiu Szczecin)*, w którym autorka wykazała występowanie w audycji radiowej „Szczecin w Europie, Europa w Szczecinie” środków językowych, służących określonej kreacji przestrzeni polsko-niemieckiego *pogranicza*, ludności mieszkającej w tym regionie oraz działaniom przez nią podejmowanych, jak i wzajemnym relacjom.

O *mediach* i przekazach transgranicznych pisali Paulina Olechowska i Angelo Sollano (Uniwersytet Szczeciński). Próbę zdefiniowania mediów i przekazów transgranicznych podjęła P. Olechowska, wyodrębniając ich cechy dystynktywne, odnoszące się do organizacji zespołów redakcyjnych, zasięgu terytorialnego, formy, treści przekazu. Autorka zaprezentowała wyniki analizy zawartości audycji telewizyjnej „Hranice dokořán – Rozmówki polsko-czeskie”, realizowanej wspólnie w latach 2010–2012 przez TVP Wrocław oraz Telewizję Czeską Studio w Ostrawie. Angelo Sollano w artykule *Adaptacja formatów telewizyjnych jako przejaw zamknięcia w granicach kultury narodowej lub otwarcia na świat* przedstawił koncepcje teoretyczne i opis historyczny wybranych adaptacji filmowych oraz omówił czynniki ich popularności.

Funkcjonowaniu mediów na przestrzeni czasowej poświęciła uwagę Beata Kędzia-Klebeko (Uniwersytet Szczeciński) w artykule *O interkulturowości w perspektywie mediologii Régisa Debraya*. Autorka podkreśliła fakt, że przemiany rzeczywistości politycznej, społecznej i ekonomicznej drugiej połowy XX wieku pozostają w ścisłych relacjach z ekonomią i wolnym rynkiem oraz z nowoczesnymi technologiami i masowymi *mediami*. Z kolei tekst Lesława Krzyżaka (Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego) zatytułowany *Duchowni w mediach nurtu prawicowego i liberalnego* przybliży kształtowanie się współczesnego stosunku Kościoła do mediów oraz kanoniczne normy prawne regulujące wystąpienia duchownych w *mass mediach*.

***

Reprezentowane teksty różnią się między sobą podejściem do problematyki *pogranicza i mediów*, wszystkie jednak składają się na opis wycinka zagadnień związanych z dialogiem międzykulturowym w środkach masowego przekazu. Problematyka podjęta przez autorów artykułów wpisuje się we współczesny dyskurs na temat roli mediów w kształtowaniu tożsamości ich zróżnicowanych kulturowo odbiorców. Mamy nadzieję, że publikacja będzie kolejnym głosem w debacie nad kryzysem kultury mediów narodowych w dobie różnorodności kulturowej, jak i zwróci uwagę na rolę i znaczenie mediów regionalnych i lokalnych w wielokulturowych społeczeństwach europejskich. Mediów, które zapobiegają globalizacji kulturowego przekazu, programując i kształtując dyskurs międzykulturowy nierzadko na poziomie codziennych kontaktów członków różnych *pograniczy*.

*Paulina Olechowska
Ewa Pajewska*